

Az embernek önmagát a legnehezebb alakítania – Beszélgetés Buji Ferencsel

Buji Ferenc 1962-ben született Nyíregyházán. A középiskola elvégzése után tíz évig betanított munkásként dolgozott, majd ismét tíz évig a nyíregyházi Hittudományi Főiskola könyvtárának vezetője volt. Jelenleg kizárólag irodalmi tevékenységgel foglalkozik. Az elmúlt néhány évben mintegy fél tucat könyvet írt, szerkesztett, fordított. Önálló tanulmánykötete, *Az emberré vált ember* 1999-ben az „Igen” Katolikus Kulturális Egyesület gondozásában jelent meg. Legutóbbi műve a középkori misztikus, Johannes Tauler prédikációinak részletesen kommentált fordítása (*A hazatérés útjelzői*).

– *Milyen elgondolás vezette Az emberré vált ember c. tanulmánykötetének összeállításában?*

– Ebben a kötetben rendkívül szerteágazó témájú tanulmányok találhatók, amelyek egy körülbelül tíz éves intervallum alatt keletkeztek. Van azonban két dolog, ami összefűzi őket. Az egyik az a szemlélet, amelyből megközelítettem a felmerülő kérdéseket, s ez – bármilyen témáról is legyen szó – egy alapvetően spirituális és tradicionális szemlélet. A másik pedig az, hogy csaknem mindig olyan témát igyekeztem választani, ami számomra – de azt hiszem, hogy nem csak számomra – megoldatlan volt, legyen az az evolúció vagy a reinkarnáció kérdése, Isten világszemléletének problematikája, vagy az egyháztörténet számára mindmáig megoldatlan római keresztényüldözés kérdése. Csak akkor írok szívesen egy témáról, ha úgy érzem, hogy abban olyan problémával szembesülök, amivel megnyugtatóan még senki nem birkózott meg. Tanulmányaim elején egyébként rendszerint még én sem tudom, hogy végül is pontosan milyen eredményre fogok jutni. Bizonyos intuícióm persze van a végeredményről, de ha már megszületett bennem az adott kérdés megoldása, akkor már nem szívesen foglalkozom tovább vele. Nem érzem szükségét annak, hogy olyasmit írjak le, amit már tudok. Számomra tehát az írás nem az önkifejezés, hanem a megismerés eszköze – legalábbis az volt, amikor ezek az írások születtek.

– *Most már nem az?*

– Már nem. Újabban más szempontok vezérelnek: az, hogy mások számára hozzáférhetővé tegyem a legmagasabb értékeket. Ezért szerkesztettem kötetet a mai magyar szellemi élet legmélyebb gondolkodója, László András aforizmáiból; ezért fordítottam a XX. század legnagyobb hindu szentjétől, Ramana Maharsitól; ezért fordítottam és kommentáltam a középkori misztikust, Johannes Taulert.

– *Az említett tanulmánykötet mind a tíz írásában valamilyen szinten megjelenik a kereszténység. Hogyan tudná behatárolni ezt a fogalmat?*

– Számomra a kereszténységnek nagyon sok szintje létezik, kezdve az egyszerű vallásos szinttől a kulturális, történelmi, teológiai szinteken keresztül a misztikus és metafizikai szintekig. Hozzám e két utolsó áll a legközelebb. Ha viszont történelmi perspektívából nézem a kereszténységet, akkor azt kell mondanom: legnagyobb érdeme, világtörténelmi küldetése az volt, hogy az ókor végének süllyedő, felbomló, kaotizálódó világát képes volt újradicionalizálni, vagyis fölemelni; hogy képes volt létrehozni a középkort, e par excellence keresztény érárt. Ez volt a kereszténység történelmi értelme.

– *Mit ért Ön azon, hogy a kereszténység tradicionalizálta a világot?*

– Azt, hogy elérte: az akkori világnak, társadalomnak és kultúrának minden egyes aspektusát, dimenzióját a keresztény igazságok, szempontok és elvek határozzák meg és hassák át, legyen az tudomány, életmód, filozófia, gazdaság stb. Ugyanis ez a tradíció: hogy tudniillik mindig a felül lévő határozza meg az alatta lévő, a szellemi az anyagit; végső soron pedig minden Isten határoz meg, természetesen a közbülső tényezőkn, princípiumokon keresztül. A középkor nagyszerűségét és fénytéliségét nemcsak a gótikus katedrálisok, a gregorián ének és a lovagi szellem tanúsítja, hanem például a „megkeresztelt gazdaság”, a céhszervezet is. Gondolja csak meg: a céhek nem abban versengtek egymással, hogy melyikük jut nagyobb profithoz, hanem abban, hogy melyikük tud kisebb haszonkulccsal dolgozni! A gazdaságnak és az iparnak nem a pénz diktált – alulról! –, hanem egy magasabb erkölcsiség és a szolgálat szelleme – felülről. A XIV. századra azonban az egyház teremtő ereje kimerült, és – hogy evangéliumi képet használjak – az ókor végén kiűzött ördög a második évezred második felére hetedmagával tért vissza. A keresztény elvek fokozatos kiszorulását a társadalmi-politikai-gazdasági-kulturális szférából a reneszánsz, a humanizmus, a felvilágosodás egymás után következő fokozatai jelzik. Ami pedig a jelenlegi helyzetet illeti, csak a vak nem látja, hogy az ezerarcú modernizmus halálos ellensége a kereszténységnek.

– *Említette a kereszténység misztikus és a metafizikus szintjét. Kifejtené néhány mondatban ezeket?*

– Számomra a misztika nem más, mint a hit beteljesülése. A hit önmagában csak mutat valamilyen irányba, ígér valamit, ám az ígélet a misztikában, az istenismeretben teljesedik be. A misztika ugyanis nem egyéb, mint megismerés: a kereszténység egyetlen hiteles gnóziisa. A misztikát mint keresztény gnóvizist azonban nem szabad összetéveszteni a kora keresztény gnoszticizmussal: míg ugyanis az előbbi szintiszta teognóziis, vagyis istenismeret, az utóbbi döntően kozmognoziis, vagyis kozmoszismeret, ami tulajdonképpen hol alacsonyabb, hol magasabb szintű okkultizmus volt. Az okkultizmus a világ hétköznapi érzékek számára megragadhatatlan oldalát kutatja, a misztika azonban az ember–Isten-távolság csökkentésén és végső soron felszámolásán dolgozik. Ami pedig a metafizikát illeti, az – megítélésem szerint – valójában a differenciálatlan misztikus istenismeret és a történelemben

ágyazott teológiai tudás találkozásából nő ki. Van tehát benne egy teljes mértékben isteni elem, az istenismeret eleme, és van benne egy emberi elem: az a kulturális, teológiai szituáció, amiben a misztikus él.

– *A misztika és a metafizika tehát szorosan összefüggnek.*

– Igen. Valójában hiteles metafizika nincs misztikus tapasztalat nélkül, ellenben a misztikus tapasztalatnak nem kell okvetlenül kifejeződnie egy metafizikai szemléletben. Még az egyház olyan kiváló teológusai, mint Szent Pál vagy Aquinói Szent Tamás is visszarettentek attól, hogy differenciálatlan misztikus tapasztalatukat teológiai nyelven artikulálják. Ezt végül is legmagasabb szinten Eckhart mester végezte el.

– *Rátérve ezek után a tanítás és az életgyakorlat kapcsolatára, Ön szerint lehet-e ellenszere annak, hogy az evangéliumi tanítás ne térjen el a gyakorlattól?*

– Hogyne, ennek van egy évszázadok óta bevált „ellenszere”, tudniillik az, hogy az evangélium morális tanítását a keresztény életgyakorlat szintjén értelmezik. Magyarán szólva nem az alacsonyot igyekeznek felemelni a magashoz, hanem a magasat szállítják alá az alacsony szintjére. Ugyanis nem lehet tartósan élni e kettő feszültségében: amikor az ember másként él, mint ahogyan gondolkodik, akkor a gondolkodás a legtöbbször áldozatul esik az életnek.

– *És mit gondol, hogyan lehetne az életet felemelni?*

– Ennek legelső feltétele a gondolkodás magas szintje lenne – hogy legyen hová felemelni az életet. Ez a gyakorlatban úgy jelenhetne meg, hogy legelőször is nem lenne szabad „levegőnek nézni” az evangéliumi tanításnak azokat az elemeit, amelyekben igen magas erkölcsiség jelenik meg. Ahhoz, hogy az ember föl tudjon emelkedni, legelőször is el kell ismernie a fönt létezését. Aki tagadja a fönt létét, az menthetetlen. Aki nem hajlandó tudomásul venni, hogy Krisztus követésének olyan feltételei vannak, amelyeket nagyon kevesen képesek teljesíteni, az ezeket a feltételeket soha nem is fogja teljesíteni. Sajnálatos módon azonban csupán egyetlen kérdés, az ellenszerszeretet kérdése az, ahol a keresztény ember úgy érzi, „lemaradásban van”. Kinek jutna ma eszébe lelkiismeret-furdalást éreznie amiatt, hogy cseverészik?! Pedig – mint Krisztus mondja – az embernek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot kell majd adnia, amit a száján kiejt (vö. Mt 12,36).

– *Mi lehet ebben a keresztény egyháznak a szerepe?*

– Az, hogy ezeket a magasabb lehetőségeket legalább nominálisan és verbálisan életben tartsa. Igaz, hogy ez tulajdonképpen meg is történik – csak hogy nem mindig, hogy miképpen! Gyakran hallok ugyanis olyan prédikációt, amire azt mondom magamban: „Ha ez a pap komolyan venné azt, amit elmond, akkor ez egy misztikus magasságokban szárnyaló beszéd lenne.” De tudom, hogy nem veszi komolyan, és tudom, hogy amiket mond, csak „szakrális klisék” és szóvirágok. Sem ő nem veszi komolyan, sem azok, akik hallgatják. „Milyen szépen beszélt” – mondják ilyenkor, és minden marad a régiben. Krisztusról még ellenségei is észrevették, hogy úgy

beszélt, mint akinek hatalma van, s nem úgy, ahogy az írástudók. Hát éppen erről van szó...

Az egyháznak tehát a magasabb lehetőségeket legalább elvi síkon fel kellene mutatnia. Mert nemcsak az aktuális szint fenntartására kell odafigyelni, hanem annak meghaladására is. Felemelni, felfelé húzni csak az tud, aki fent van. A hegy lábánál álló egy ideig még tudja irányítgatni a felfelé haladót, de csak addig a pontig, ami még letről is jól látszik. Nekem a pasztorációról mindig az jut eszembe, hogy egy sík vidéken ide-oda terelgetik az embereket. A keresztény ember mozgásirányának nem horizontálisnak, hanem vertikálisnak, s azon belül emelkedőnek kell lennie.

De hát végül is tömegeket felemelni nem nagyon lehet, csak individuumokat.

– *Ön szerint ez korjelenség?*

– Nem. Szerintem ez általános jelenség, csak hogy az egyházi felfogás ma sokkal inkább földhözragadt, mint a régebbi időkben bármikor, s ez az egyházon belül mindenre rányomja a bélyegét. A kereszténység vertikális, transzcendáló dimenziója e pillanatban szinte már alig jelenik meg. Ezt mutatják például az egyre jobban terjedő „üres pokol”-elméletek, amelyek szerint az embernek gyakorlatilag semmit sem kell tennie annak érdekében, hogy üdvözüljön. Az üdvözülési minimum soha nem látott mértékben alacsony szinten van. A lécezt gyakorlatilag már a földre tették.

– *Mire vezethető ez vissza, mi lehet ennek az oka?*

– A metafizikai kényelem. A keresztény ember úgy gondolja, hogy meg van váltva, s ezzel a dolgot elintéztnek tekinti. Pedig az evangélium perspektívája nem egészen ilyen. Amikor például Krisztust valaki követni akarja, és közli, hogy előbb még el kell temetnie atyját, Krisztus figyelmezteti: aki az eke szarvára teszi kezét, és visszafelé néz, nem alkalmas Isten országára...

– *Krisztus követése soha sem volt egyszerű. De ha belegondolunk, hogy kereszténynek lenni, az tulajdonképpen pontosan Krisztus követését jelenti, akkor eljuthatunk a kereszténység lényegéhez...*

– Evangéliumi értelemben a kereszténység lényege az önfeláldozás, az önként vállalt áldozati halál. Ez a kereszt hordozásának értelme. A kereszt ugyanis az általános felfogással ellentétben nem a szenvedésnek, hanem a halálnak a szimbóluma. A kereszt kivégzőeszköz. Persze ezen felül még kínzóeszköz is, de csak másodlagosan. Aki arról beszél, hogy mindenkinek megvan a maga keresztje, s hogy azt mindvégig türelemmel kell hordozni, az teljesen félreérti ezt a szimbolizmust. Nem véletlenül mondja Krisztus közvetlenül azt követően, hogy a keresztéről beszélt: „Aki meg akarja menteni életét, elveszíti, aki azonban értem elveszíti, az megtalálja.”

Tehát véleményem szerint a kereszténység lényege evangéliumi értelemben az önként vállalt halál. Meg kell mondanom azonban, hogy nemcsak a keresztény spiritualitásnak, hanem az általam ismert minden magasabb spiritualitásnak ez a lényege.

– *Visszatérve még egy kérdés erejéig a keresztény egyházak korunkbeli feladatára: miben látná Ön az egyház lehetőségét, hogy esetleg visszatérjen középkori virágzásába?*

– Ehhez mindannak egy száznyolcvan fokos fordulatára lenne szükség, ami a világban van – ami viszont kizárólag csak egy deus ex machina által képzelhető el, s így teljes mértékben kívül esik az emberi lehetőségeken. Az individuum előtt azonban most is nyitva állnak akár a legmagasabb perspektívák is. Az egyház részéről éppen elegendő lenne, ha alapvetően mennyiségi szemléletét egy minőségi szemlélettel cserélné fel.

– *És például a protestáns egyházak mit tehetnének egy ilyen szemlélet megvalósítása érdekében?*

– Például azt, hogy nem csak ötszáz évben gondolkoznának. Mert ugyan igaz, hogy a protestáns egyházak, és köztük az evangélikus egyház is csak ötszáz éve jött létre, de azért gyökerei részint a katolikus, részint pedig az egyetemes egyházba nyúlnak. Másrészt a protestáns egyházakon belül is voltak olyan spirituális mozgalmak és személyiségek, akikhez érdemes lenne visszanyúlni. Itt mindenekelőtt a pietizmusra gondolok. Van tehát mihez visszanyúlni, főleg az individuum számára; mert az, akiben komoly igény él valamilyen magasabb lehetőségre, meg fogja találni saját hagyományában azokat a pontokat, amelyeket meg tud tölteni étellel.

– *Ön szerint az ökumenizmus sikere nem segíthet-e közelebb egy hiteles keresztény élethez?*

– Önmagában véve az ökumenizmus természetesen megkérdőjelezhetetlen. Anélkül, hogy a teológiai és egyházszerkezeti részletekbe merülnék, két dolgot szeretnék ezzel kapcsolatban kiemelni. Az egyik az, hogy az ökumenizmusra fordított rendkívüli figyelem azt sejteti, mintha az, amire az egyházaknak mindenekelőtt szükségük volna, az a formális egység volna. Pedig ezt koránt sincsen így! Az ökumenizmus sikere szinte egyetlen égető problémáját sem fogja megoldani az egyházaknak. Pusztán ettől egyik részegyház sem lesz evangéliumibb, szentebb egy nagyobb szervezeti egység részeként, mint önállóan. Az ökumenizmus ilyen módon – nem önmaga miatt, hanem ama hangsúly révén, amit kap – hamis cél, mert valószínűbb és lényegbevágóbb feladatok elől tereli el a figyelmet és vonja el az energiát.

Másrészt az egyházak az ökumenizmussal összefüggésbe hozható jézusi tanításnak csupán az egyik, egységre felszólító oldalát veszik figyelembe, míg a másik, sokkal konkrétabb oldaláról egészen egyszerűen nem hajlandók tudomást venni. A szinoptikus hagyományban ugyanis Jézus teljesen egyértelmű választ ad arra a kérdésre, ami az ökumené gyökerénél fekszik. Egyszer ugyanis a tanítványok „tetten értek” valakit, aki, noha nem tartozott közéjük, Jézus nevében ördögöket űzött. Amikor ezt meg akarták tiltani neki, Jézus ekképpen intette le őket: „Ne tiltsátok meg neki. Mert aki nincs ellenetek, veletek van” (Lk 9,50).

Ugyanakkor egy másik alkalommal, amikor ördögösséggel vádolták, azt mondja Krisztus:

„Aki nincs velem, az ellenem van” (Lk 11,23).

Mármost ha e két, első pillanatra ellentmondónak látszó kijelentést alaposabban szemügyre vesszük, először is azt láthatjuk, hogy nem ellentmondóak, hanem kiegészítik egymást, másrészt pedig világosan kiolvashatjuk belőlük az ökumenizmussal kapcsolatos jézusi szándék két alappillérét: ahhoz, hogy az ember megvalósítsa a Vele való egységet, pozitíve ömelleltenie kell döntenie; ahhoz ellenben, hogy megvalósítsa a tanítványokkal (az egyházzal) való egységet, elegendő, ha nincs ellenük, de Krisztussal van. Krisztus egyáltalán nem tartotta fontosnak, hogy követői között formális egység legyen. E tekintetben megelégedett az ellenségeskedés hiányával.

És akkor még nem is beszéltem arról, hogy az ökumenikus törekvés abba a gyanúba keveri magát, hogy pusztán függvénye a jelenkor meglehetősen homályos és bizonytalan hátterű (és még homályosabb végcélú) politikai, gazdasági és kulturális integrációs törekvéseinek.

– *Ekvithető-e valójában a kereszténység másokhoz, legyen az a vallás színtje, vagy akár a metafizikáé? Hogyan értelmezzük ma a missziói parancsot, mi lehet ennek létjogosultsága?*

– Mindenekelőtt e parancs létjogosultságát meglehetősen relativizálja az, hogy az általános teológiai felfogás szerint nem magától Krisztustól származik, hanem csupán az ősegyház adta ajkára. Természetesen ez nem érinti a parancs sugalmazottságát. Mindazonáltal Krisztus valódi missziói parancsa nem a világ megkeresztelésére ösztönzi tanítványait, hanem annak hirdetésére, hogy Isten országa elközelgett. De ez a kérdés nagyon messzire vezetne (Lk 10,9). Jómagam azokon a területeken látom indokolhatónak a keresztény missziót, ahol az embereknek nem áll rendelkezésükre magasrendű autochton vallás és spiritualitás. Ahol azonban ez a lehetőség fennáll – s itt főként a nagy vallásokra gondolok –, ott nem látom indokoltnak a térítést. Ugyanis nem a buddhistát kell kereszténnyé tenni, hanem Istenhez kell vezetni azokat, akiknek ehhez nem áll rendelkezésére megfelelő eszköz és út. A térítés legitim formája számomra nem az egyik vallástól a másik valláshoz vezet, hanem az istennélküliségtől Istenhez. Sajnálatos módon azonban a kereszténnyé levés az esetek döntő többségében egyáltalán nem jelentette azt, hogy a megtértek közelebb kerültek volna Istenhez. A XX. századi katolikus egyház legnagyobb misszionáriusa, a nemrégén szentté avatott Charles de Foucauld atya Észak-Afrikában évtizedek kemény munkájával mindössze két embert tudott „megtéríteni”: egy elhagyott csecsemőt és egy saját bevallása szerint is számításból megtérő asszonyt. Tőszomszédságában, Algériában vele egy időben egy szúfí saikh, Ahmad al-‘Alawí emberek százait vezette sokkal komolyabb istenismereti fokra, mint amilyenel maga Foucauld rendelkezett! Igazán legitimnek a posztkeresztény területeken való missziós munkát látom. A „vadak” misszionálása érdekes és szép feladat, de mintha e szándék hátterében az lenne, hogy előttük még nem játszottuk el a renoménkat, de a civilizált hitetlenek már elég dörzsöltek ahhoz, hogy tudják, mire is megy ki a játék.

– *Sokszor úgy látom, mintha az egyházi tanításon nem jönne át az, hogy az embernek komoly szellemi feladatai lennének. Kizárólag az jön át, hogy bűnös vagyok, bűnöket követek el, Istentől el vagyok választva, de Krisztus kereszthalála által van üdvösségem, tehát a bűneim eltöröltettek.*

– Igen, ez sajnos így van. Az egyházi tanítás nem nyitja meg az ember előtt a magasabb perspektívákat. Azokat mindenkinek magának kell a maga számára megtalálnia, megnyitnia és végigjárnia. Nincsen ki vezesse ezen az úton. Abban a reményben teszik egyre lejjebb és lejjebb a lécet, hogy minél többen beférjenek, de minél lejjebb teszik, annál kevesebb jelentősége lesz annak, hogy bent vannak. Az egyház abban a pillanatban fog megszűnni, amikor majd kapuit olyan szélesre tárják, hogy kivétel nélkül mindenki beférhet rajta. Ez a mennyiségi szemlélet tragédiája. Ez aztán oda vezet, hogy gyakorlatilag már nincs is szemléleti különbség „a világ fiai” és keresztények között. Ma egy hívő ugyanúgy tekint a világ kilencvenkilenc százaléka, mint egy nem hívő. Csupán egyetlen százalék van, amellyel kapcsolatban sajátosan rá jellemző szemlélete van.

Igen, gondolja csak meg, nem lenne-e nagyozolás a mai keresztényeket „a világ fiaival” szemben „a világhosság fiainak” nevezni?

Ha az egyház szinte semmit nem tesz annak érdekében, hogy önnön spirituális és misztikus tradícióját hozzáférhetővé tegye a ma embere számára, akkor nem szabad csodálkoznia azon, hogy a komoly keresők nagy része Távol-Kelet felé fordul.

– *Volt már szó a pietizmusról, amely eredetileg a tanítás életgyakorlatát jelentette, mára viszont úgy gondolom, hogy fő jellemzője egy kizárólag megtérésen alapultság, és kegyelemre várakozás. Mit gondol erről a hozzáállásról?*

– A megtérés, különösen úgy, ahogy a protestáns egyházakban megjelenik, egyszerre foglal magában egy jelentős előrelépést és egy sajnálatos megtorpanást. Megtérni annyi, mint száznyolcvan fokos fordulatot venni. Nem több. A megtérés ilyen módon pusztán irányváltoztatás, s ha nem válik kiindulópontjává egy hosszú-hosszú útnak, akkor nincs igazi eredménye. A megtérés ennek az útnak a végigjárása nélkül olyan, mint a hit, amely nem akar beteljesedni a tudásban: csupán egy lehetőség, amelynek aktualizálását az ember elmulasztotta. A megtérésnek az az eszméje, amellyel ma lépten-nyomon találkozhatni, a történelmi kereszténység kétezere éve alatt gyakorlatilag ismeretlen volt (akárcsak a korintusi típusú karizmatikusság). A spiritualitás középpontjában nem a megtérés állt, hanem az a keskeny ösvény, amin az embernek – természetesen a kegyelem segítségével – végig kell küzdenie magát.

– *Mi az, ami most leginkább foglalkoztatja?*

– Körülbelül úgy két-három éve a szúfizmussal foglalkozom, ami nagymértékben hasonlít a keresztény misztikához. A szúfizmusnak hallatlanul gazdag irodalma van, és sokkal integránsabb módon épült bele az iszlámba, mint a keresztény misztika a kereszténységbe. De ezen felül általában az iszlám is komoly értékeket képvisel,

különösen a mai helyzetben, ugyanis a jelenlegi körülmények között az iszlám az egyetlen olyan vallás, ami az euro-amerikai kultúra mindent legázoló erejének még úgy-ahogy ellen tud állni. Ennek a valóságos szubkultúrájának az iszlám kivételével gyakorlatilag már a világ minden kulturális-vallási régiója behódolt. Az iszlám világ tehát idegen test lett a világban, és ezt az idegen testet a világnak ki kell vetnie magából. Ezt a feladatot vállalta magára az Egyesült Államok. Bombákkal egyengetik a majdani kulturális hódítás útját! Valódi vallásháború ez az iszlám ellen, de a támadó fél nem keresztény. Hogy akkor mi? Ez jó kérdés. Valójában nem elpusztítani akarják az iszlám világot, hanem megrontani. Azt akarják csinálni belőle, mint amit például a kereszténységből: legyen, de jelentősége ne legyen. A pusztítás által csak a megrontás feltételeit akarják megteremteni. Úgy is mondhatnám, hogy Irakban bombákkal egyengetik a „Big Brother” útját.

– *Mi az, ami mégis elviselhetővé teszi a világot Ön számára?*

– Egyáltalán nem elviselhetetlen számomra ez a világ; ellenkezőleg: roppant izgalmas, érdekes. Szeretem figyelni azt, ami körülöttem zajlik, és nem csak figyelni, hanem értelmezni is. Igaz, hogy az utóbbi időben a médiával való kapcsolatomat erősen visszafogtam, de úgy vettem észre, hogy minél kevesebb információhoz jut az ember, annál jobban érti a körülötte zajló világot. Az információk legtöbbször eltakarják az ember elől a valóságot. Amikor például híreket mondanak a rádióban, felhőborítónak tartom, hogy miután elhangzott egy hír, utána nincs egy néhány perces szünet, hogy az ember elgondolkozhasson annak jelentőségén, amit hallott. Az információdömping az emberek elbutításának egyik legfőbb eszköze.

Másrészt pedig ha az ember mikrovilága harmonikus, akkor a makrovilág diszharmoniója nem tud a közelébe férkőzni. A gondviselés kiváló emberekkel, könyvekkel, eszmékkel ajándékozott meg. Hogy a világ olyan, amilyen? Hát Istenem, ez a dolgok rendje. Krisztus azt mondta: nem tudja, hogy amikor újra eljön, talál-e még hitet a földön (vö. Lk 18,8). Egy szörnyű világ közepette is lehet nemes és szép életet élni. Az ember csupán azért felelős, ami fölött hatalma van; ami fölött nincs hatalma, azt csak látni és érteni tudja. Érdektelen, hogy valaki optimista vagy pesszimista, ha a világról van szó. Az a fontos, hogy helyesen lássa és értékelje a folyamatokat; hogy helyesen lásson és értékeljen – de lehetőleg minél magasabb perspektívából.

– *Tanulmánykötetének utolsó, tizedik írása “Ars poetica divina” címmel 1991-ben született. Mi történt azóta? Az ott leírtak néhány szóban való felvázolása mellett elmondaná, hogy mennyiben sikerül mindazt a gyakorlatba átültetni?*

– Amit e tanulmányomban leírtam, az egy elvi vázlat arról, hogy Isten hogyan látja a világot. Úgy gondolom ugyanis, hogy elsődleges fontossága nem annak van, hogy az ember hogyan látja a világot, hanem annak, hogy Isten hogyan látja. Isten világszemléletét próbáltam megfogalmazni ott. Az a pont, amit ebben az írásomban sikerül elérnem, számomra intellektuálisan túlhaladhatatlannak bizonyult. Amit utána

írtam, az sok szempontból érdekesebb lehet, de lényegesebb semmiképpen sem. Az intellektualitásnak a maga síkján is megvannak a határai, magasabb síkokhoz pedig hozzá sem férhet. Amit az „Ars poetica diviná”-ban elvi síkon megfogalmaztam, azt A hazatérés útjelzőiben jóval gyakorlatiasabb módon igyekeztem megközelíteni. Az előbbi a spirituális orientáció princípiumait, az utóbbi a spiritualitás gyakorlatát tartalmazza.

– *Mondana néhány szót az Ön által ez időig megismert spirituális utak nehézségeiről?*

– Valójában azt lehet mondani, hogy mindenféle igazán magasra vezető spirituális út szinte alig járható. Ez éppúgy igaz a különféle távol-keleti ösvényekre, mint a jézusi útra. Ezek mind szűk ösvények; kevesen találnak rájuk, és akik rájuk is találnak, azok közül is csak egy „maroknyi nyáj” számára járhatók, s akik számára járhatók, azok közül is csak nagyon kevesen érnek célba. Minden egyes út mindig megtalálja azt az egy-két embert, aki azon sikerrel tud előrehaladni. Vannak ugyan könnyebb meg nehezebb utak, de alapvetően mindegyik nehéz. Azok a képességek, amelyek oly hasznosak az élet legkülönbözőbb területein, e területen szinte hasznavehetetlenek. Például az az akarat, amely nem ismer lehetetlent a külső világ dolgaiban, erőtlenül áll a spiritualitás követelményei előtt. Mint ahogy László András mondja, az akaratot mozgató háttérakarat aktiválása hiányzik. Olyan a spiritualitás területe, mint egy jégpálya: aki a földön szilárdan meg tudja vetni a lábát, és oda megy, ahova akar, az a jégre lépve hirtelen esetlenné válik. Az embernek önmagát a legnehezebb alakítania. Teljesen más jellegű erőik szükségesek az önátalakításhoz, mint bármi egyéb külső dolognak a formálásához, legyen az egy vasdarab vagy egy szöveg.

– *Ezek alapján felállítható egy olyan állapotváltozás-sorozat, amely szerint intellektus révén tájékozódik az ember, gondolataival gondolkodik, és azután spirituálisan mindezt megvalósítja?*

– Igen, mindenképpen. A kritikai intellektus bizonyos fokára a mai világban mindenkinek szüksége van, hiszen ma szinte mindenünnen hamis próféták kínálják álszellemi portékájukat a gyanútanoknak. Aki nem rendelkezik magas szintű kritikai intellektussal, az óhatatlanul áldozatául esik a legelső csalónak, akibe belebotlik. Mindazonáltal egyáltalán nem kívánom az intellektust abszolutizálni: a magas szintű értelemre nem azért van szükség, mert az integráns módon hozzátartozik a szellemi felemelkedéshez, hanem azért, mert ennek a felemelkedésnek a feltételeit teremti meg. A „szent tudatlanság” persze egyáltalán nem azonos a butasággal. Mert a szentség ugyan nem értelem kérdése, de buta szent nincsen.

László Virgil – Mézes Zsolt László